

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

בעקבות מסע עולי רגל יהודים ונוצרים לירושלים במאה ה-19

הר הזיתים, כנסיית הקבר, ויה דולורוזה, הרובע היהודי, הכותל המערבי, הר ציון -שער יפו

**"לא היה איש בחבורה שראשו לא התפקע מרוב מחשבות, תמונות וזיכרונות
שעוררה ההיסטוריה המפוארת של העיר הנערצת שנראתה לפנינו, אך בין כולנו
לא נשמע קול בוכים אחד"**

(מארק טווין, מסע תענוגות לארץ הקודש)

ירושלים במאה ה-19 (התקופה העות'מאנית), מתוך: [ויקיפדיה](#)

מאת : לירון מרגלית

עיבוד ועריכה : רונית בין

עריכה לשונית : אפרת חבה

תשע"ז, 2017

רחוב הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים לאתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות שבו, הוא באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

פנימי, לא להפצה

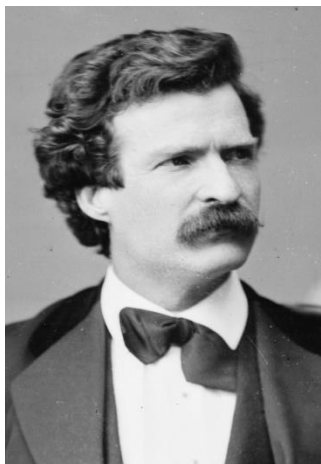
בעקבות מסע עולי רגל יהודים ונוצרים לירושלים במאה ה-19

הר הזיתים, כנסיית הקבר, ויה דולורוזה, הרובע היהודי, הכותל המערבי, הר ציון -שער יפו

**"לא היה איש בחבורה שראשו לא התפקע מרוב מחשבות, תמונות וזיכרונות
שעוררה ההיסטוריה המפוארת של העיר הנערצת שנראתה לפנינו, אך בין כולנו
לא נשמע קול בוכים אחד"**

(מארק טווין, מסע תענוגות לארץ הקודש)

מימים קדומים בהיסטוריה, מתקופת החורבן של בית המקדש השני, החלו עולי רגל מעמים שונים להגיע אל ארץ הקודש לחקור אותה, לבקר בה ובעיקר לראות את הריסות המקדש הגדול. יהודים שחיו בגולה חשו חובה דתית להגיע לשרידים קדושים אלה ולבכות עליהם לפחות פעם אחת בחייהם, גם אם הדבר כרוך בהשקעה כספית גדולה או בסכנת חיים. כך גם עולי הרגל הנוצרים, אם כי הדחף שלהם להגיע לעיר היה הרצון לחקור את הארץ על עתיקותיה ועל נופיה.

עולי הרגל השונים כתבו את סיפוריהם בספרי מסע. חלק מהעולים כתבו בעצמם את הספרים במהלך מסעם, וחלק כתבו אותם לאחר המסע. ספרים אלו מעניקים לקורא בהם את החוויה שחווי עולי הרגל. אחד העולים שתיעד את מסעו הוא סמואל קלמנס, סופר שבחר להזדהות בשם **מארק טווין**. טווין התלווה לחלוצי התיירות האמריקנית במסעם לאירופה ולארץ הקודש. היה זה התיור המאורגן הראשון של אזרחים מארצות-הברית אל ארצות הים התיכון. טווין תיאר את מסעו בארץ

הקודש בספרו **"מסע תענוגות בארץ הקודש"**, שהוא למעשה יומן המתאר את מסעו של הסופר בארץ ישראל. מרבית הספרות שעסקה במסע לארץ ישראל הייתה למעשה יומני מסע.

מארק טווין, מתוך:
[ויקיפדיה](#)

הסיור יפתח בנקודה שבה מרבית עולי הרגל פתחו את סיוריהם, על אחת מפסגות הר הזיתים שממנה יכלו לצפות אל ירושלים. מקובל היה לקחת את עולי הרגל מפסגת הר הזיתים אל שער האריות כדי שיצעדו בדרכו האחרונה של ישו, בויה דולורוזה, עד לכנסיית הקבר. סיורנו יעבור בנקודות אלו וכן בסמטות העיר העתיקה וברובע היהודי, ימשיך אל הכותל המערבי, יטפס אל הר ציון ויסתיים בשער יפו.

פרטי המסלול

משך זמן המסלול: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך המסלול: כ-6 ק"מ.

נקודת התחלה: מצפור רחבעם זאבי שעל הר הזיתים.

נקודת סיום: שער יפו.

מגבלות: אין

דגשי בטיחות

- יש לוודא מצב ביטחוני, עם המשטרה, לפני הליכה בקטע המסלול מהר הזיתים עד לרובע היהודי.
- יש לנקוט משנה זהירות בחציית כבישים.
- יש לשמור היטב על הציוד האישי.

דרגת קושי: קל, אך אינו נגיש לכיסאות גלגלים .

ציוד מיוחד: לבוש צנוע.

אתרים בתשלום: בית הכנסת הקראי – לתיאום ביקור יש ליצור קשר עם עובדיה מורד בטלפון

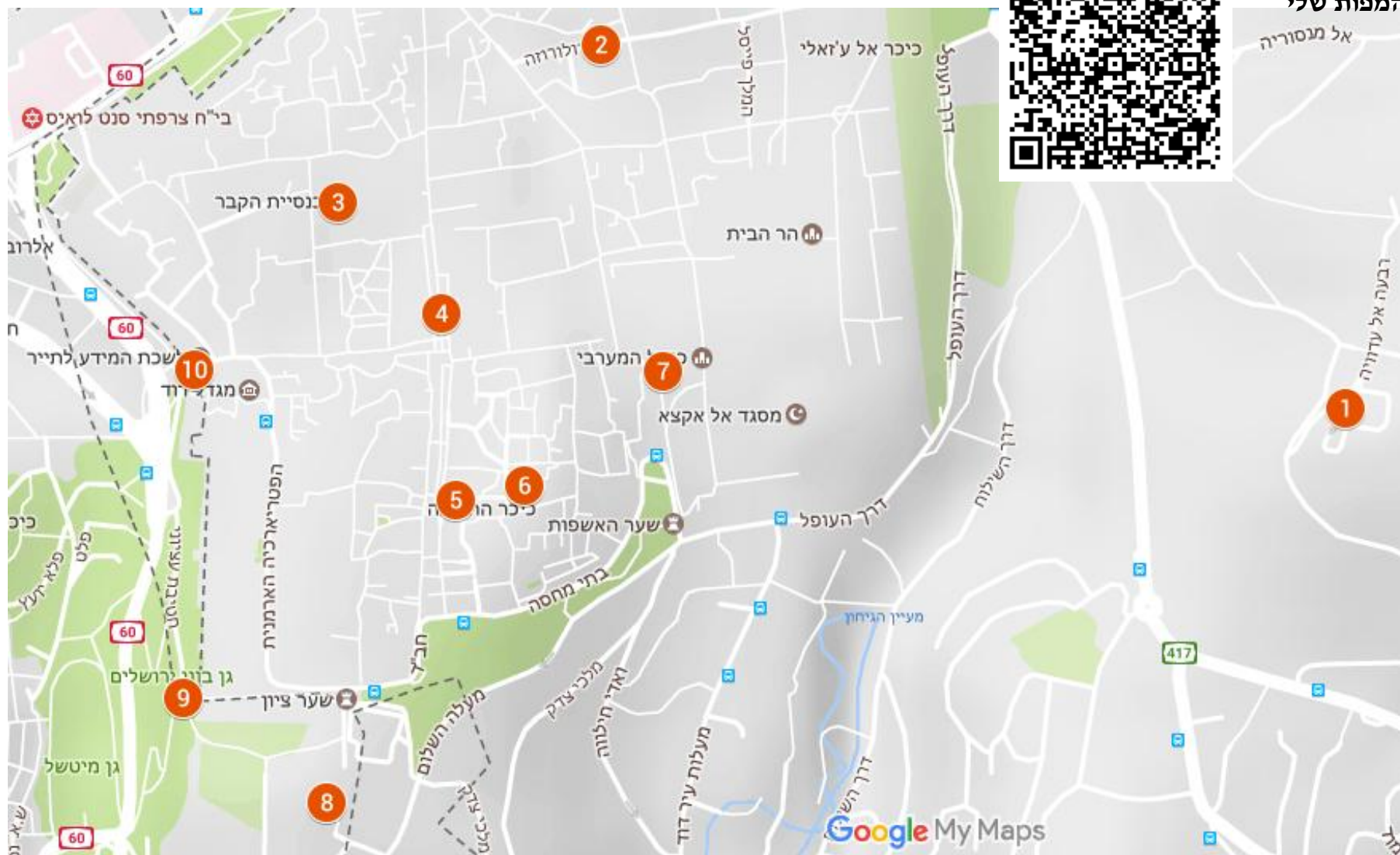
050-5733723

תיאור ההליכה במסלול

המסלול מתחיל במצפור רחבעם זאבי (1) שבהר הזיתים בתצפית לכיוון העיר העתיקה ובביקור באתרי ההר. נרד ברגל מאזור כנסיית גת שמנים אל רחוב אל-מנסוירה ונלך בו לכיוון [שער האריות](#) (2). נעבור בשער ונמשיך לכיוון מערב. בצומת רחוב ויה דולורוזה ורחוב שער הפרחים, נראה את [בית הספר המוסלמי לבנים "עומריה"](#), נמשיך עד רחוב הגיא ונפנה בו דרומה עד שנתחבר שוב לדרך הויה דולורוזה. נמשיך דרך שוק הצבעים וניכנס דרך השער אל רחבת **כנסיית הקבר** (3). משם נרד לכיוון דרום ברחוב בית הברד, שבהמשכו שוק הבשמים ולאחריו הקארדו הפתוח. נעלה במדרגות לכיוון מזרח ונלך **בסמטות העיר העתיקה אל בית כנסת הרמב"ן** (4). מכיכר החורבה נלך לכיוון דרום ברחוב משמרות הכהונה עד שנגיע **לארבעת בתי הכנסת הספרדיים** (5). משם נחזור צפונה אל כיכר החורבה ונפנה מזרחה לרחוב המקובלים. נלך בו עד הפנייה לרחוב הקראים, וברחוב זה נמשיך אל **בית הכנסת הקראי** (6). נלך מזרחה עד לרחוב משגב לדרך ונמשיך בו צפונה עד לרחוב התמיד, ובו נתקדם עד לכניסה לרחבת **הכותל המערבי** (7). נצא מהעיר העתיקה דרך שער האשפות ונעלה במעלה השלום עד **לקבר דוד** (8). נשוב על עקבותינו אל שער ציון ובסמוך לו נפנה מערבה לרחוב חטיבת עציוני ונלך בו עד לרחבה שליד **הפינה הדרומית-מערבית של החומה** (8), שם נערוך תצפית אל משכנות שאננים. נפנה צפונה ברחוב חטיבת עציוני, נפנה לרחוב עומאר אלחטאב ובו נלך עד **לשער יפו** (10), שם מסתיים המסלול.

מפת המסלול

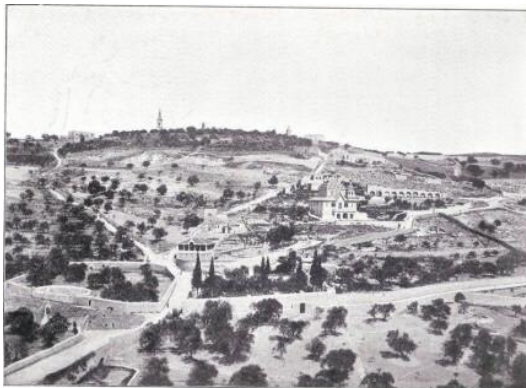
מתוך: גוגל, המפות שלי

הר הזיתים – תצפית רחבעם זאבי (1) (נ"צ 17288/113225)

הר הזיתים נמצא ממזרח לעיר העתיקה והוא מתנשא לגובה של יותר מ-800 מטרים מעל פני הים. ההר קיבל את שמו בזכות כרמי הזית שעיטרו את מדרונותיו. אחד מעולי הרגל שחקר את עתיקות ארץ ישראל ואת החי והצומח שבה, [הנרי בייקר טריסטראם](#), היטיב לתאר את מראה ירושלים בספרו "[מסע בארץ ישראל](#)": "המבט הראשון על ירושלים מעורר תמיד מחדש התרגשות, וחבל על האדם שלא מלא רוח הצליין לפחות ברגע זה ואינו רואה מבט זה כאחת הזכויות הגדולות שבחייו. עיר זו שוכנת במעמקי רגשותיו של כל אדם, ונפשו הקשורה בה חבלי אמונה ותקווה: "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני..." (עמוד 129)

משה מונטיפיורי, עולה רגל גם הוא שביקר בירושלים שבע פעמים, תיאר בהתפעלות את המראה הנשקף מן ההר בביקורו השני בעיר בשנת 1839: "הררי ציון עומדים בקדושתם, וכל מקום אשר שמנו את עינינו מזכירים אותנו זיכרונות קדושים הנאמרים בספרי קודשנו, גם עצי הזית שבהר הזה יעמדו כזיכרונות ימי קדם, והרוח הנושב בם נמשל למשמע אוזנינו כמזמר שירי אבל ומבכה על בני ציון כי רחקו ממנו." (א', יערי, מסעות ארץ ישראל, עמ' 567)

צילום: מורדות הר הזיתים בסוף המאה ה-19, בתוך: "מראה ארץ ישראל והמושבות, שנת 1899, מאת ישעיהו רפאלוביץ, מתוך: בלוג טיול בעיר – [אתר תפוז](#)

האתר המזוהה כיום יותר מכל עם הר הזיתים הוא אחת מפסגות ההר הנקראת א-טור ושעליה ממוקמות כנסיות ובתי קברות שונים. מומלץ לפתוח [בתצפית ממצפה רחבעם זאבי](#), המעניקה מבט ייחודי אל העיר מכיוון מזרח. למרגלות המצפה נמצא בית הקברות היהודי העתיק בעולם. תיעוד ראשוני על בית הקברות נמצא בכתביו של עולה לרגל יהודי מן המאה ה-17 בשם רבי גדליה מסימיאטיץ':

"שני בתי קברות מתקנים בירושלים, אחד בית ישן מימים קדמונים... ואחד חדש במזרחו של ירושלים על הר הזיתים בשיפוע ההר... שם אין מערה, רק חופרין קבר בארץ כנהוג

בחוף לארץ... ועפר בית הקברות הוא לבן, וכל ההר שבית הקברות עליו הוא אבן אחד לבן... ומי שהולך מארץ ישראל לחוף לארץ הוא לוקח עמו עפר לבן מן ההר הזה". (א', יערי, מסעות ארץ ישראל,

עמ' 347-348)

ויה דולורוזה (2)

[ויה דולורוזה, דרך הייסורים](#), היא הדרך שבה הלך ישו ביומו האחרון, ממקום המשפט שערך לו הנציב הרומאי, בסמוך לשער האריות, ועד למקום צליבתו על גבעת הגולגתא – שם, לפי המסורת הנוצרית, חזר לחיים. בדרך זו 14 תחנות ציון, חלקן נמצאות בתוך כנסיית הקבר. בצומת רחוב ויה דולורוזה ורחוב שער הפרחים, נראה את [בית הספר המוסלמי לבנים "עומריה"](#), שבתחומו התחנה הראשונה במסעו של

ישו: שם שפט אותו הנציב הרומי פונטיוס פילאטיוס. משם ועד לרחוב הגיא יש כמה תחנות נוספות: **כנסיית ההלקאה, קשת האקה הומו** ("זהו האיש") ועוד. בהמשך רחוב ויה דולורוזה נעצור בשתי תחנות: במקום המפגש עם שמעון הקורני ובמקום המפגש עם **ורניקה**. מסעם של רבים מעולי הרגל הנוצרים במאה ה-19 עבר בדרך זו כיוון שהיה זה יעד תיירותי מועדף על מורי הדרך שהובילו אותם.

ג' ווילסון (1843) כתב את רשמי מסעו בספר "**The Lands of the Bible**": "כי הויא-דלורוזה הינה רחוב קעור, ישר וצר מאוד, מרוצף אבנים גסות. גגות הבתים משני צדי הרחוב מהם כיפתיים ומהם שטוחים והם נתמכים על גבי עמודים וקשתות." (בתוך: **עיר בראי תקופה**, ירושלים במאה ה-19, יהושע בן-אריה, עמ'202)

במסלול הויה דולורוזה (ברחוב הגיא), היה ממוקם בעבר מלון "מדיטרניאן" היוקרתי. במלון זה, בחרו ללון אורחים בעלי שם, כגון מארק טווין והארכאולוג צ'ארלס וורן.

מארק טווין תיאר את שראה כנראה מחלון חדרו במלון: "מראה העיר מוזר, היא מעוטרת באינספור כיפות קטנות, כמו בית כלא בצורת ראש בורג. על כל בית יש בין אחת לשש כיפות אבן." (מארק טווין, מסע תענוגות בארץ הקודש)

ראוי לציין כי ב-2014, התגלה מיקומו המדויק של מלון מדיטרניאן (מלון הים התיכון), שבו שהה מארק טווין כשביקר בירושלים בשנת 1867. מיקומו הוא לא אחר מאשר **בית ויטנברג**, שאותו קנה אריאל שרון, ראש ממשלת ישראל לשעבר, ב-1987 והתגורר בו כמה ימים בשבוע.

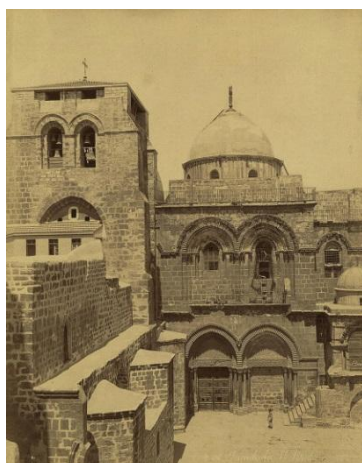
מיקומו המדויק של מלון מדיטרניאן, כתבה וסרטון, מתוך: [נענע 10](#)

כנסיית הקבר (3) (נ"צ 171827/113175)

בקצה ויה דולורוזה, ניצב המקום הקדוש ביותר לנוצרים: כנסיית הקבר. המבנה עבר תהפוכות רבות בעיצובו עד שהצלבנים קבעו את צורתו כצורת צלב.

המרחב הפנימי של המבנה וזמני התפילות בו מתחלקים בין זרמי הנצרות השונים כדי למנוע חיכוכים מיותרים. כשצאלח א-דין כבש את ירושלים, הוא חס על כנסיית הקבר ולא רצה להחריבה, אך חסם את הכניסה אליה בלבנים, כפי שנראה בצילום של פליקס בונפיס משנת 1831.

הברית החדשה מספקת רמזים מעטים ביחס למקום שבו סיים ישו את חייו הארציים. מתוך הכתובים אפשר להסיק שהמקום היה מחוץ לחומות העיר בתקופה הרומית ושהמקום נקרא בשם הארמי "**גולגתא**". זיהוי המקום הנוכחי, בלב הרובע הנוצרי, מוסכם על כל העולם הנוצרי, מלבד על הפרוטסטנטיים שמאמינים כי כל הסיפור קרה **בגן הקבר שמצפון** לשער שכם.

כנסיית הקבר, צילום: פליקס בונפיס, 1831

תמונה LC-DIG-ppmsca-04139 מתוך: טיול בעיר – בלוג תפוז

קפלת האדם הראשון בכנסיית הקבר היא מקום קדוש לנוצרים כיוון ששם, לפי המסורת, נוצר הקשר בין ישו והאדם הראשון ושם הוסר החטא הקדמון מעל האנושות. מארק טווין כתב על האתר בדרכו הייחודית:

מפת כנסיית הקבר-
מתוך [ויקיפדיה](#)

"קבר אדם! כמה מלבב הדבר. דווקא כאן, בארץ נוכריה, הרחק מביתי וידידיי... לגלות את קברו של קרוב משפחה... מעיין הנאמנות לאבותיי נאחז ריגשה עד מעמקיו ואני נתתי פורקן לסערת רגשותיי. נסמכתי על עמוד ופרצתי בבכי. אין אני רואה זאת לבושה לבכות על קברו של קרובי העלוב שמת... אדם הראשון, איש זקן ואציל נפש, הוא לא זכה לראותני בחייו, לא זכה לראות את בנו... ואני, אוי לי כי לא זכיתי לראותו. ברוב צער ואכזבה מת האיש לפני שנולדתי, 6000 אביבים קצרים לפני שנולדתי. הבה ננסה לשאת זאת באומץ רוח. הבה נקווה שטוב לו יותר במקום שבו הוא נמצא." (מארק טווין, **מסע תענוגות בארץ הקודש**, עמ' 131-132, מתוך: [ויקיפדיה](#))

סמטות העיר העתיקה והרובע היהודי (4)

הדרך מכנסיית הקבר אל הרובע היהודי של העיר העתיקה עוברת בשוק הבשמים, המציע מגוון טעמים, צבעים וריחות והסואן מקולות הסוחרים המכריזים על מרכולתם. כבר בשנת 1706, היטיב רבי גדליה מסימיאטיץ' לתאר את האווירה **בשוקי העיר** ובסמטותיה: "השווקים של ירושלים אינם מרווחים כמו במדינות אלו, רק מבואות, דהיינו הבתים למעלה, ותחתיהם חנויות פתוחות לרחוב. ויש להם חנויות עם מיני מאכל, ויש חנויות שמוכרין בהן סחורות, כגון מיני צמר גפן ומיני משי ושאר סחורות. ויש חנויות שמוכרין בהם בשמים." (א', יערי, **מסעות ארץ ישראל**)

הרובע היהודי, מתוך: [ויקיפדיה](#)

הרובע היהודי נמצא בצדה הדרומי-מזרחי של העיר, ומתגוררים בו כ-4,000 תושבי קבע. יהודים לא הורשו לגור בירושלים מחורבן הבית השני, בשנת 70 לספירה, ועד לכיבוש המוסלמי, בשנת 604 לספירה. העדויות הראשונות לחיי יהודים בעיר העתיקה הן מתחילת המאה ה-15.

לרוב, עשו עולי הרגל דרכם מכנסיית הקבר אל הרובע היהודי כדי לראות כיצד חיים בו היהודים. היטיב לתאר את החוויה הנוסע אוטפריד מיליוס, שביקר בירושלים בשנת 1887: "כאן נוכח הזר לדעת בצורה המזעזעת ביותר, כי אך הבל כל דבר גשמי, כי

במקום בו עמדו לפנים ארמונות הפאר של כוהנים ומלכים, מתפשטת עתה ערבוביה של רחובות, סמטות, חצרות ופינות, בה יושב בצפיפות רוב רובה של אוכלוסיית העיר הענייה. העין והאף נפגעים כאן בצורה בלתי נעימה..." (מ', איש שלום, **מסעי נוצרים לארץ ישראל**, עמוד 757). לעומתו, תיאר **משה מונטיפיורי** רחוב ברובע היהודי בעת ביקורו השני בירושלים בשנת 1839 כך: "עברנו את השוק ונבוא אל רחוב היהודים והתענגתי מאוד מאוד לראות את הנקיות והטהרה אשר תשלוטנה ברחוב העברים, כי לא ראינו כזאת בכל הרחובות והשווקים בירושלים." (א', יערי, **מסעות ארץ ישראל**, עמוד 570). ייתכן שהסיבה להבדל בתיאור

נעוצה אולי בעובדה כי למונטיפיורי, האיש המכובד שאת ביקורו ליווה המושל הטורקי של ירושלים, נערכה קבלת פנים.

בתי כנסת ברובע היהודי (5)

בתי הכנסת שברובע היהודי משקפים גם את ההיסטוריה של העיר. גם עולי הרגל הנוצרים התפעלו ממנהגי התפילה היהודיים. אדוארד אונהזורגה סיפר שבתאריך 26.4.1852, ראה ארבעה [בתי כנסת ספרדיים](#): "באלה האחרונים כבר גמרו את תפילת השחרית ובראשון עוד עמדו, קראו והתפללו מספר ניכר של זקנים וצעירים, בעלי פאות, עטופים טליתות ארוכות ולבנות ועטורים תפילין עתיקות על מצחם ועל זרועם השמאלית כנגד לבם." (מ', איש-שלום, מסעות נוצרים בארץ ישראל, עמ' 611)

ארון הקודש הכפול, מתוך: ויקיפדיה

בית הכנסת של הרמב"ן, רחוב היהודים, מתחת לבית הכנסת החורבה (כניסה דרומית)

רבי משה בן נחמן הגיע לירושלים בשנת 1273 כשנמלט מספרד. מאז נהרס בית הכנסת כמה פעמים ונבנה מחדש. שני ארונות קודש ניצבים בבית הכנסת – דבר נדיר בבתי כנסת. הסיבה לכך היא שבתקופת השלטון העות'מאני, חויבו היהודים לשים את הקוראן עם ספר התורה. יהודי בית הכנסת התחכמו והניחו את הספרים בשני ארונות שונים. גם למסגד שנמצא סמוך לבית הכנסת יש סיפור משעשע: מסופר על יהודי שהתאסלם ובעקבות סכסוך עם אחיו, בנה מסגד בחצר הבית. כך קרה שבלב הרובע היהודי עומד לו מסגד.

סרטון משעשע: "הרמב"ן מכה שנית", מתוך: היהודים באים, יוטיוב

בית הכנסת הקראי (6), רחוב הקראים 8

דלת ברזל שעל משקופה קבועה מזוזה בצורת לוחות הברית מובילה למפלס מתחת לקרקע, שם נמצא בית הכנסת הקראי ומוזיאון [העדה הקראית](#). היהודים הקראים אינם מקבלים את פרשנות חז"ל ואת התורה שבעל פה, והם מחויבים בעיקר לדברים המפורשים במקרא בלבד. עולי רגל שביקרו את הקראים סיפרו כי הם היו עדה קטנה ושנואה על היהודים. כך סיפר א"ו שולץ, שביקר בירושלים בשנת 1851: "הם כת יהודית, לא יותר מעשרים חברים, המודים רק בברית הישנה ודוחה את תקנות הרבנים. הם נרדפים בקנאות על ידי היהודים האחרים שאינם נרתעים אפילו משפיכת דמים בסתר כדי למנוע את גידולה של הכת." (מ', איש-שלום, מסעי נוצרים לארץ ישראל, עמ' 594). בית הכנסת שוכן מתחת לפני האדמה, ואור יום חודר אל אולם התפילה משני חלונות זכוכית הקבועים בתקרתו. אפשר שבית הכנסת נבנה מתחת לאדמה משום הפרשנות הקראית לפסוק "ממעמקים קראתיך ה'" (תהלים קל, א), ואפשר שהשליט המוסלמי לא רצה שבית הכנסת ייראה לציבור.

בית הכנסת הקראי, מתוך: ויקיפדיה

הכותל המערבי (7)

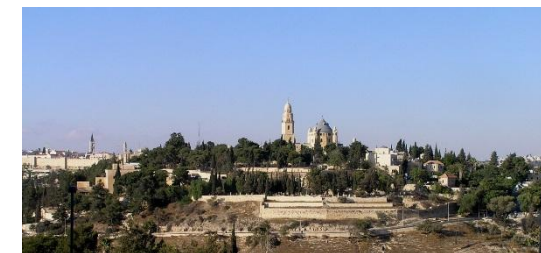
הכותל המערבי הוא קיר התמך המערבי ביותר של הר הבית שבנה **הורדוס** בימי בית המקדש השני. הכותל שרד אלפיים שנה של הרס ושל חורבן והיה מוקד עלייה לרגל של יהודים מהתפוצות כיוון שלפי המסורת היהודית, קיר זה הוא הקרוב ביותר אל הדביר, מקום הימצאו של הארון. עדויות מן המאה ה-14 מספרות שיהודים הורשו להתפלל במקום זה.

נוצרים רבים הגיעו לכותל בביקורם בירושלים. מורה הדרך של יוהן וויסלר אמר לו בשנת 1887 ש'כל

יהודים מתפללים בכותל לפני כ-100 שנים, מתוך: יוטיוב

עולה רגל מבקר שם ויודע לספר על המחזה המתגלה לפניו" (שם, עמ' 798). עולי הרגל הנוצרים גילו רגישות כלפי המקום בשל חשיבותו לעם היהודי, כפי שתיאר זאת וילאם מקליור תומסון, שביקר בעיר בשנת 1875: "אין לך מראה שתיתקל בו העין בירושלים שיהיה מעורר תוגה יותר מאשר בכיה זו של היהודים מול הריסות מקדשם. כאן, מושפלים עד עפר, הם רשאים לבכות ללא הפרעה על הכבוד שגלה מגזעם ולרוות בדמעותיהם את האדמה שאלפים רבים של אבות אבותיהם הרטיבו פעם בדמם." (שם, עמ' 448). רבי משה ירושלמי, עולה רגל יהודי, כתב בספר מסעו בשנת 1769 כך: "ועתה גלוי לכול, שעומד עוד כותל אחד ויחיד של בית המקדש, ועלינו לבכות ולקונן על חורבן הבית." (א', יערי, מסעות בארץ ישראל, עמ' 449). חלוצי הציונות תיארו גם הם את המקום מאוחר יותר. **בנימין זאב הרצל** כתב על ביקורו בו בשנת 1898: "היינו ליד הכותל המערבי. לא קם בי רגש עמוק, מפני הקבצנות המכוערת, העלובה והערמומית השולטת כאן. כזאת ראינו למצער בהיותנו שם." (**מסע בעקבות הרצל** מט"ח). מראות קשים אלה עוררו לא מעט מחשבות ב**אחד העם** בעת ביקורו בכותל בשנת 1891: "ראשית דרכי הייתה כמובן אל הכותל. שם מצאתי רבים מאחינו יושבי ירושלים עומדים ומתפללים בקולי קולות... ואנוכי עומד שם ומסתכל בהם ובכותל. ומחשבה אחת תמלא את חדרי לבי: האבנים האלה עדים המה על חורבן ארצנו, והאנשים האלה – על חורבן עמנו; איזה משני החורבנות האלה גדול מחברו? על איזה מהם נבכה יותר?" (**אמת מארץ ישראל** פרויקט בן יהודה)

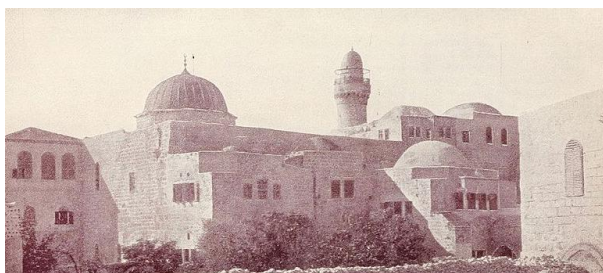
הר ציון, מתוך: ויקיפדיה

הר ציון – קבר דוד המלך (8)

הר ציון נמצא דרומית-מערבית לעיר העתיקה ובו אתרים החשובים ליהדות ולנצרות, לדוגמה: כנסיית **הדור מצינון**,

חדר הסעודה האחרונה, קבר דוד המלך.

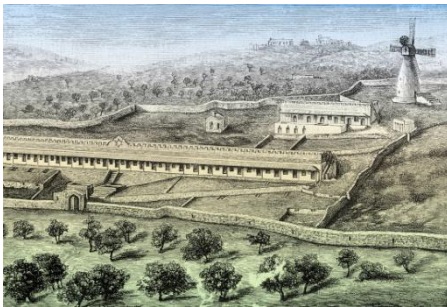
לפי המסורת היהודית, במקום קבור דוד המלך. לפי המסורת הנוצרית, במקום סעד ישו את סעודתו האחרונה. ואם לא די בכך, נבנה במקום מסגד. על המקום סיפר וילאם קופר פרייס, שביקר בירושלים בשנת 1856: "סיפור זה עולה

קבר דוד, 1898, מתוך: ויקיפדיה

בד בבד עם המסורת המקומית עדיין בפי יהודי ירושלים, כי קברו של דוד המלך הוא על הר ציון, וכי אין לגשת אל מצבתו מפאת התפארת האופפת אותה. האמונה שדוד עצמו הוא המשיח שעתיד לבוא ולמלוך מחזקת כמובן את אמונתם במסורת זו. רבים מהם מאמינים כי בניין זה שעליו אני מדבר עתה מכסה את קברו. אמונה המעודדת לא במעט בעובדה שהמוסלמים אוסרים את הגישה אליו ואין להם כל ידיעה על מה שיש בתוכו. " [\(ירושלים בראי תקופה](#) יהושע בן אריה עמ' 20). היום המקום הוא מוקד עלייה לרגל בשבועות, יום פטירתו של דוד המלך.

הפינה הדרומית-מערבית של חומות ירושלים (9)

[משכנות שאננים במאה ה-19](#), עיבוד התמונה: תמר הירדני, מתוך: ויקיפדיה

מהפינה הדרומית-מערבית של חומות העיר, אפשר לראות את השכונות [משכנות שאננים](#) ו**ימין משה**, שהקים משה מונטיפיורי. קל לזהותן לפי מבנה [טחנת הקמח](#) שהוקמה שם בשנת 1858. על שכונות חדשות אלה שמחוץ לחומה, סיפרה הגברת מרגרט תומא,

שביקרה בירושלים בשנת 1896: "ירושלים החדשה משתרעת הרחק מחוץ לשער יפו, מקום שם נמצאות החנויות,

שלקוחותיהם העיקריים נוצרים, בתי המלון הראשיים והשכונות החדשות של היהודים. אחת מאלו האחרונות ידועה בשם שכונת הפחים, כיוון שבתיה בנויים בחלקם הגדול מפחי נפט רקועים." (מ', איש-שלום, [מסעי נוצרים לארץ ישראל](#), עמ' 821). בתיאורה את שכונת הפחים, היא מתכוונת לשכונת ימין משה שהקים מונטיפיורי. מראן של השכונות היום שונה מאוד ממראן באותה עת.

[שער יפו \(10\)](#)

[שער יפו 1890](#) עיבוד התמונה: תמר הירדני, מתוך ויקיפדיה

שער יפו קבוע באמצע החומה המערבית של העיר העתיקה, והוא נקרא על שם הדרך העתיקה המוליכה ממנו מערבה אל העיר יפו – היום הוא פונה לרחוב יפו (נמל יפו היה הנמל הראשי של ארץ ישראל עד לתקופת המנדט הבריטי). שם השער בערבית מתייחס לדרך חברון העתיקה, היוצאת משער יפו דרומה אל הערים בית לחם וחברון. שתי דרכים עתיקות אלו הן עורקי תחבורה ראשיים בירושלים גם כיום. העות'מאנים פרצו את שער יפו למעבר כלי רכב בשנת 1898, לרגל ביקורו של הקיסר הגרמני וילהלם השני. הקיסר עבר בשער בכרכרתו.

פתחנו בסיפורו של מארק טווין ונסיים בציטוט מתוך ספרו "מסע תענוגות בארץ הקודש":
 "אנחנו שבעים מן המראות... יש כאן אתרים רבים מדי. הם סוחפים אותך על כל צעד ושעל;
 דומה שאין אבן בירושלים או בסביבותיה שאין לה היסטוריה מרתקת חשובה משלה. זו היא
 הקלה גדולה לגנוב בחשאי צעדה של מאה יארד ללא מורה דרך שיתלווה אליך, ידבר ללא הרף על

כל אבן שאתה דורך עליה ויגרור אותך אחורנית בזמן דורות על גבי דורות אל היום שבו קנתה לה תהילת עולם. " (עמ' 130).

מומלץ גם לכם להיכנס שוב אל העיר העתיקה, הפעם ללא מדריך, ללכת מאה יארד וליהנות מההליכה בה.

אתרים נוספים המומלצים לביקור

- בית הקברות היהודי, [בית הקברות הפעיל העתיק בעולם](#).
- [הבית השרוף](#).
- [הגן הארכאולוגי](#).
- [כנסיית גת שמנים](#).
- [כנסיית העלייה](#), על שלוש הגרסות למערכת הקבורה שבה.
- [תצפית מהגגות](#) אל עבר ארבעת הרובעים של העיר.

ביבליוגרפיה מומלצת

- בן-אריה, יהושע (1977), [עיר בראי תקופה, ירושלים במאה ה-19](#), ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- בר-שלום, מיכאל (1965), [מסעות נוצרים בארץ ישראל](#), תל-אביב: עם עובד.
- טווין, מארק (1999), [מסע תענוגות בארץ הקודש](#), ירושלים: אריאל.
- טריסטרם, הנרי בייקר (1981), [מסע בארץ ישראל](#), ירושלים: מוסד ביאליק.
- יערי, אברהם (1946), [מסעות ארץ ישראל של עולים יהודים](#), תל-אביב: אחדות (מהדורה ראשונה).

קישורים אינטרנטיים נוספים

- [אריאל שרון ומארק טווין](#), נדב שרגאי.
- [חיי היהודים בירושלים ב-1913](#), יוטיוב.
- [מסעות נוסעים בארץ ישראל](#), בני קציר.
- [סיור במשכנות שאננים](#) – מרכז מורשת בגין, יוטיוב.
- [קוטרים לא מתים](#), בני ציפר.
- [ריאיון עם רב מהקהילה הקראית](#), יוטיוב.
- [שווקים בעיר העתיקה](#): עושים שוק, ללכת בדרכי העיר העתיקה – למטייל העצמאי (קובץ pdf).

- [שוק העיר העתיקה](#), יוטיוב.
- [תצפית אינטראקטיבית](#) – הר הזיתים.